

KAT-handleiding legbedrijven

**Scharrelhouderij
Vrije-uitloophouderij
Biologische houderij
'Tierschutz geprüft'**

Versie Oktober 2013
vervangt versie 1-3-2012
Geldig vanaf 1-1-2014
Status: goedgekeurd

Inhoud

Deel I: Inleiding

Wettelijke eisen

Algemeen

Deel II: Eisenpakket

1. Algemene toestand stallen
Opslag-, inpak- en verpakkingsruimten
Veiligheid in stallen en gebouwen
Eicode/stempelfabrikant
Etikettering pallets/eieren
Ophalen eieren
2. Criteria huisvesting/stal
3. Criteria vrije-uitloophouderij
4. Criteria biologische houderij
5. Diergezondheid/voorkomen en bestrijden van dierziekten
6. Beheer eigen controlesysteem
7. Databank
8. Criteria huisvesting *Tierschutz geprüft*
9. Criteria vrije-uitloophouderij *Tierschutz geprüft*
10. Diergezondheid/voorkomen en bestrijden van dierziekten *Tierschutz geprüft*
11. Eigen controlesysteem *Tierschutz geprüft*
12. Risicoanalyse dioxine/DL-PCB

Bijlage:

Checklist KAT-legbedrijven

Beoordelingscriteria KAT-legbedrijven

Verein für kontrollierte alternative Tierhaltungsformen e.V. -KAT-

Holbeinstr. 12
53175 Bonn
Duitsland

Telefoon + 49 228 95960 0
Fax + 49 228 95960 50
E-mail: info@kat.ec
Website: www.kat.ec www.was-steht-auf-dem-Ei.de

Deel I: Inleiding

Wettelijke eisen

Van toepassing zijn de wet op de dierenbescherming, de minimumeisen die zijn vastgelegd in de handelsnormen voor eieren (verordeningen 589/2008/EG en 1234/2007/EG), richtlijn 1999/74/EG, de Duitse verordening *Tierschutz-Nutztierhaltungsverordnung* (verordening betreffende dierenbescherming en gebruiksdieren) inclusief de aanwijzing inzake de uitvoering van de verordening, registratierichtlijn 2002/4/EG, de strengste nationale eisen met betrekking tot het houden van legkippen alsmede de regelingen uit de bijlage bij deze handleiding in de respectievelijk geldige versie.

Voor de biologische productie van eieren gelden de minimumeisen die zijn vastgelegd in verordening 834/2007 van de Raad met betrekking tot de dierlijke productie in het toepassingsgebied van verordening 889/2008 inzake biologische landbouw evenals de strengste nationale eisen voor het houden van legkippen in de respectievelijk geldige versie.

Wijzigingen en actualisering van de huisvestingscriteria zijn tevens van toepassing op de afgesloten deelnameovereenkomst.

Algemeen

Aangeraden wordt bij elke stal een overzicht met relevante gegevens (stalgrootte, oppervlak binnenin de stal in m², aantal hennen/bezettingsdichtheid enz.) aan te brengen.

KAT-legbedrijven die op hetzelfde terrein stallen met vrije-uitloophouderij en scharrelhouderij hebben en de eieren via een eierband verzamelen, wordt aangeraden vanwege het te maken onderscheid om per stal kippenrassen te plaatsen die overeenkomen qua eikleur.

Reeds als kuiken moeten de legkippen worden gewend aan de latere huisvestingsvorm aangezien alleen dan kan worden gewaarborgd dat de dieren hun omgeving volledig zullen benutten.

Indien het legbedrijf een overheidsvergunning voor twee huisvestingsvormen heeft, moet het bedrijf aangeven op welk moment vrije-uitloophouderij resp. scharrelhouderij wordt bedreven. Overschakeling tussen de beide huisvestingsvormen moet – gemäß den Vorgaben der Behörden - ten minste twee weken voor het ingaan ervan worden gemeld bij het KAT-secretariaat .

Afsluitbare stalruimten worden in het kader van een neutrale controle verzegeld. Als de kippen om een speciale reden in die ruimte moeten verblijven, moet dit onmiddellijk schriftelijk aan het secretariaat worden doorgegeven. De kosten voor het opnieuw laten verzegelen van de ruimte door de keuringsinstantie zijn voor rekening van het bedrijf.

Deel II: Eisenpakket

1. Algemene toestand van het legbedrijf

Stallen & opslag-, inpak- en verpakkingsruimten (farmpacker)

De stal moet zo gebouwd zijn dat de eieren beschermd zijn tegen weer en wind en tegen andere invloeden van buitenaf.

Alle stallen moeten afgesloten kunnen worden. De toegang tot de stal moet gecontroleerd kunnen worden.

De **eicode** (houderijsysteem/land/nummer) moet op het terrein van het legbedrijf worden gestempeld. Een printerstoring moet onmiddellijk, inclusief bewijzen van reparatie en onderhoud, aan zowel KAT als het aan te leveren eierpakstation worden gemeld. De gebruikte inkt moet geschikt zijn voor levensmiddelen.

De eieren moeten eens in de drie werkdagen dan wel een keer per week worden **opgehaald**, op voorwaarde dat de eieren bij een omgevingstemperatuur van 18 °C worden bewaard. De eieren moeten bij een constante temperatuur worden vervoerd, bijvoorbeeld naar het eierpakstation.

Organisatie en reinheid

Het legbedrijf moet in zijn geheel een schone en opgeruimde indruk maken en de stallen moeten opgeruimd en hygiënisch zijn. Dit geldt met name voor de voer- en drinkvoorzieningen en voor de hygiënische opslag van verpakkingsmateriaal.

De eieren moeten minimaal één keer per dag worden verzameld, vuile, gebroken en verplaatste eieren worden uitgesorteerd. **Eieren** moeten in schone bakken in aparte ruimten worden opgeslagen.

Hygiëne personeel

Personen van buiten het bedrijf vormen een hygiënisch risico. Personen van buiten het bedrijf mogen alleen in noodzakelijke gevallen toegang krijgen tot de stallen en de voorzieningen.

Bij het betreden van de stallen moet er bedrijfskleding of bedrijfswegwerpkleding worden gedragen. Personen van buiten het bedrijf mogen de stal of andere verblijfsruimten van de dieren alleen betreden na afspraak met de bedrijfsleider.

Er moeten **sanitaire voorzieningen** en **kleedkamers** aanwezig zijn, tenzij het legbedrijf direct naast een woonhuis ligt. In het voorste gedeelte van elke stal moeten in ieder geval een wastafel met stromend water, zeep en een dispenser met papieren handdoeken aanwezig zijn. Iedereen moet zijn handen wassen voor en na het betreden van de stallen en tevens voor en na het sorteren van de eieren. Aangeraden wordt na het wassen en afdrogen van de handen een desinfectiemiddel te gebruiken.

Het personeel moet regelmatig (een ker jaarlijks) een hygiënecursus volgen; dit moet aan de hand van een bewijs van deelname kunnen worden aangetoond.

2. Criteria huisvesting/stal

Scharrelhouderij

Een hen is legrijp op het moment dat ze begint eieren te leggen. Wanneer een **koppel kippen** op drie opeenvolgende dagen een legprestatie van 50% heeft bereikt, kan ervan worden uitgegaan dat de hennen **legrijp** zijn. Uiterlijk drie weken na de opzet in de stal, rekening houdend met een zekere gewenningsperiode, moeten de kippen toegang krijgen tot het met strooisel bedekte gedeelte.

Voor het houden van leghennen gelden de volgende algemene criteria:

- De dieren kunnen te allen tijde het volledige staloppervlak benutten op maximaal 3 niveaus; onderverdeling in koppels is mogelijk. Onder niveau wordt verstaan ieder toegankelijk oppervlak dat tot de bruikbare oppervlakte wordt gerekend. Kippenladders overbruggen de afstand tot de niveaus als deze op grotere afstand uit elkaar liggen.
- De dieren hebben doorlopend onbeperkt toegang tot de scharrelruimte; een kortdurende afsluiting in de gewenningsperiode is toegestaan.

Bezettingsdichtheid leghennen

De bezettingsdichtheid bedraagt maximaal 9 kippen per m² bruikbare (begaanbare) oppervlakte. Per stalleenheid mogen max. 6000 kippen worden gehouden. Bij systemen met meerdere niveaus mag de totale bezettingsdichtheid niet meer bedragen dan 18 kippen per m² staloppervlak.

Onder **bruikbare oppervlakte** wordt verstaan het oppervlak waarvan de bodemgesteldheid voldoet aan de eisen voor scharrelruimten en mestniveaus en die een vrije hoogte hebben van ten minste 45 cm en een breedte van ten minste 30 cm. De helling van de vloer mag maximaal 14% bedragen. Er mogen maximaal drie niveaus boven elkaar gelegen zijn. De niveaus moeten zodanig gerangschikt zijn dat er geen uitwerpselen op de eronder liggende niveaus kunnen vallen.

Onder **scharrelruimte** wordt verstaan het gedeelte van de stal dat beschikt over een vlakke verharde vloer die over het gehele oppervlak bedekt is met los materiaal waarin de kippen vrij kunnen rondscharrelen en een stofbad kunnen nemen. De vloer moet altijd zijn bedekt met strooisel. De vloer moet verhard zijn en hygiënisch schoon gehouden kunnen worden. Een uitzondering hierop vormen mobiele stallen, waarbij de vloerhygiëne door de verplaatsing gewaarborgd is. Pikstenen of ander materiaal zijn geschikt om de dieren bezig te houden.

De **scharrelruimte** bevindt zich op slechts één niveau. De **grootte** moet ten minste 1/3 van het staloppervlak bedragen, waarbij iedere kip moet beschikken over 250 cm².

Een **overdekte uitloop (wintertuin)**, die in directe verbinding staat met de stal en waartoe alle dieren gemakkelijk en onbeperkt toegang hebben, en die bovendien overdekt is en beschikt over een verharde vloer, kan als scharrelruimte worden aangemerkt, indien de kippen dagelijks onbeperkt toegang hebben tot deze ruimte. De **uitloopopeningen** moeten ten minste 35 cm hoog en 40 cm breed zijn en gelijkmatig over de gehele lengte van de buitenmuur zijn verdeeld. Per 1000 dieren moet ten minste 2 m uitloopopening beschikbaar zijn.

Zitstokken

De zitstokken moeten zo lang zijn dat alle dieren er gelijktijdig op kunnen zitten, waarbij moet worden uitgegaan van ten minste 15 cm zitruimte per kip, aanbevolen wordt 25 cm. De stokken moeten zijn gemaakt van antislipmateriaal en zodanig zijn uitgevoerd dat er geen verwondingen kunnen optreden aan de tenen.

De zitstokken mogen niet boven de met strooisel bedekte ruimte worden aangebracht en moeten voor de helft op verschillende hoogten worden aangebracht. Er mogen geen spleten ontstaan bij de koppelingen.

Geïntegreerde zitstokken boven de mestbak moeten ten minste 2 cm hoog zijn.

Voer- en drinkvoorzieningen

Indien gebruik wordt gemaakt van langwerpige voerbakken moet de lengte van de voor legkippen toegankelijke kant ten minste 10 cm per legkip bedragen, bij ronde voerbakken geldt een lengte van 4 cm.

Bij ronde drinkbakken moet de lengte van de voor legkippen toegankelijke kant ten minste 1 cm per legkip bedragen, bij gebruik van drinknippels of -bakjes moeten per 10 legkippen twee nippels of bakjes beschikbaar zijn en voor iedere 10 extra legkippen een extra drinknippel of -bakje. De drinkvoorzieningen moeten voor de legkippen optimaal bereikbaar zijn, van waterdicht materiaal en zo zijn aangebracht, dat lekken of druppelen is uitgesloten.

Nesten

Er mogen individuele legnesten (1 nest per 7 kippen) of gemeenschappelijke nesten (120 kippen per m²) worden gebruikt. Tijdens de legperiode moeten de dieren dagelijks onbeperkt toegang hebben tot deze nesten. Individuele legnesten moeten ten minste 35 cm x 25 cm groot zijn; de minimumdiepte voor gemeenschappelijke nesten bedraagt 30 cm. Het nestoppervlak is het vrij toegankelijke, onbeperkt bruikbare oppervlak van het nest (horizontaal gemeten over het vloeroppervlak); reeds goedgekeurde nestopbouwconstructies behouden Bestandsschutz*. De nestbodem moet uit vervormbaar materiaal of uit kunstgrasmatten bestaan (minimumhoogte 0,5 cm). Onder vervormbaar materiaal wordt verstaan materiaal waarbij geen afrolsporen op de eieren ontstaan en waarin de kippen vrij kunnen rondscharrelen. Iedere kip moet de mogelijkheid hebben ongestoord eieren te leggen.

*) *Dieser wird ausgerichtet nach den Bestimmungen der Bund-Länder-Kommission.*

Natuurlijke verlichting

Voor gebouwen die na 13 maart 2002 in gebruik zijn genomen, is de inval van natuurlijk daglicht verplicht. De lichtopeningen moeten overeenkomen met ten minste 3 procent van het vloeroppervlak en zorgen voor een gelijkmatige verdeling van het licht. Aanbevolen zijn lichtplaten in het dak met verduisteringsmogelijkheid. Bij nieuwbouwstallen mag vanaf 1-6-2005 bij **zijvensters** de diepte van de ruimte niet meer bedragen dan 12 m. Direct zonlicht moet worden vermeden.

Er moet voor een **gelijkmatige verlichting** van de stal in het activiteitengedeelte van de dieren worden gezorgd. Legnesten, zitstokken en rustzones moeten in het donkere gedeelte worden aangebracht.

Kunstmatige verlichting

De lichtperiode bedraagt minimaal 8 en maximaal 16 uur per dag. Er moet worden gezorgd voor een ononderbroken duisternisperiode van ten minste acht uur met een belichtingssterkte van minder dan 0,5 Lux. Voorafgaand aan de duisternisperiode moet een schemeringsperiode in acht worden genomen. Het verlichtingsschema moet schriftelijk worden vastgelegd.

Klimaat in de stal

Het klimaat in de stal moet aangepast zijn aan de bezettingsdichtheid en de leeftijd van de legkippen (ventilatiesysteem, omgevingstemperatuur). De temperatuur in de stal moet regelmatig worden gecontroleerd.

3. Criteria vrije-uitloophouderij

Definitie

De huisvestingscriteria voor de scharrelhouderij zijn van toepassing. De vrije uitloop moet zich in de onmiddellijke nabijheid van de stal bevinden en direct toegankelijk zijn voor de kippen. Bij de aanmelding als vrije-uitloophouderij moeten plattegronden/kadasterkaarten overgelegd worden van öffentlich bestellten Vermessungsstellen, waarop de vrije uitloop is ingetekend.

Overdekte uitloop (wintertuin) verplicht

Voor nieuwe aanmeldingen en nieuwbouwstallen is sinds 1 juni 2006 een overdekte uitloop (wintertuin) verplicht; deze dient qua oppervlak 50% te bedragen van de binnenruimte van de stal die door de dieren onbeperkt kan worden gebruikt (pluimveegedeelte in de stal).

Bestaande stallen die reeds over een overdekte uitloop beschikken vallen onder een uitzonderingsregeling.

De overdekte uitloop kan tot de bruikbare oppervlakte worden gerekend, de wettelijke eisen moeten in acht worden genomen. Aanvullend aangebrachte oppervlakten in de overdekte uitloop maken geen deel uit van de bruikbare oppervlakte.

Er worden alleen voorzieningen meegerekend die zich binnen in de stal bevinden.

Het plafond in de overdekte uitloop (wintertuin) moet ten minste 2 m hoog zijn en het gordijn moet een hoogte hebben van ca. 70% van de hoogte van de muur. De overdekte uitloop moet beschut zijn tegen wilde vogels (bijvoorbeeld door gebruik van fijnmazig draad/stof). Er wordt aanbevolen koppels kippen in de wintertuin te scheiden; wanneer de wintertuin echter tot de bruikbare oppervlakte wordt gerekend, moeten koppels kippen in de wintertuin verplicht worden gescheiden.

Uitloopopeningen

Per 1000 dieren moet ten minste 2 m uitloopopening beschikbaar zijn. Indien zich tussen de stal en de vrije uitloop een overdekte uitloop (wintertuin) bevindt, moet de lengte van de uitloopopeningen van de stal naar de overdekte uitloop eveneens 2 m per 1000 kippen bedragen. De openingen moeten gelijkmatig over het totale staloppervlak zijn verdeeld resp. voor alle kippen zonder belemmeringen toegankelijk zijn. De uitloopopeningen moeten gelijkvloers liggen, mogen niet boven elkaar zijn aangebracht en moeten probleemloos functioneren.

Grootte/goedkeuring vrije uitloop

4 m² per dier onbeperkte uitloop bij een straal van 150 m tot de dichtstbijzijnde uitloopopening van de stal. Vergroting van deze afstand tot maximaal 350 m van de dichtstbijzijnde uitloopopening van de stal is toegestaan, indien minimaal 4 schuilmogelijkheden per hectare gelijkmatig over de gehele vrije uitloop

zijn verdeeld. De officiële vergunning voor het gebruik van de vrije uitloop voor legkippen moet op verzoek getoond kunnen worden.

Toestand/voorzieningen in de vrije uitloop

Van toepassing zijn de wettelijke vereisten (handelsnormen voor eieren, bijlage 2)

Gebruik vrije uitloop

De vrije uitloop moet dagelijks uiterlijk van 10.00 uur tot zonsondergang toegankelijk zijn. Aanbevolen wordt een vrije uitlooperiode van 8 uur. Om het risico van parasitaire infecties te verminderen, wordt beurtelings gebruik van de vrije uitloop aangeraden.

Minimale breedte van de vrije uitloop

De minimale breedte van de vrije uitloop, ongeacht het feit of er een ander gebouw tegenover staat, moet ten minste gelijk zijn aan de totale lengte van de in de muur beschikbare uitloopeningen (2 m per 1000 kippen).

Breedte van de stal

Stallen waarbij slechts aan één langzijde uitloopeningen zijn aangebracht, mogen niet breder zijn dan 15 m. Dit geldt ook, wanneer zich aan de tweede zijde slechts een overdekte uitloop bevindt die geen toegang biedt tot de vrije uitloop.

Omheining van de vrije uitloop

Aanbevolen wordt dat de omheining in de buurt van de stal 1,25 m hoog en in het verdere verloop minimaal 1 meter hoog is.

Stalinrichting

Voor de stalinrichting van de vrije-houderij gelden dezelfde vereisten als voor de scharrelhouderij.

Documentatie

De periode van gebruik van de vrije uitloop moet dagelijks worden geregistreerd. Daarnaast moeten, in geval geen toegang kon worden verleend tot de vrije uitloop, de redenen hiervoor worden genoteerd (formulier Uitloopjournaal). Uitloopjournalen moeten minimaal een jaar lang worden bewaard en moeten zo mogelijk ingebonden worden bijgehouden.

In geval van een officiële dierenartsverklaring van de voor ophokken verantwoordelijke instantie mogen de hennen maximaal 12 weken in de stallen blijven en de eieren niettemin als vrije-uitloopproducten worden verkocht. Daarna mogen de eieren alleen nog maar worden gestempeld en verkocht als scharreleieren. De termijn van 12 weken wordt beperkt tot maximaal 2x per jaar.

4. Criteria biologische houderij

Van toepassing zijn de eisen van Verordening (EG) nr. 834/2007 inzake biologische productie en de etikettering van biologische producten in de respectievelijk geldige versie.

Aan de gebouwen worden dezelfde eisen gesteld als bij de vrije-uitloophouderij en de scharrelhouderij. De dieren moeten te allen tijde het volledige staloppervlak op maximaal 3 niveaus kunnen benutten; onderverdeling in stallen is mogelijk. Onder niveau wordt verstaan ieder toegankelijk oppervlak dat tot de bruikbare oppervlakte wordt gerekend.

Geldige conformiteitsverklaring

Het bedrijf moet beschikken over een geldige conformiteitsverklaring (geldig bio-certificaat) van een *Öko-Kontrollstelle* (Duitse controlerende instantie voor biologische landbouwproducten).

Veevoeder

Volgens de richtlijnen van Europese verordening 889/2008 is elk bedrijf waar veevoeder wordt gebruikt (pluimveehouderij) verplicht per kalenderjaar 20% van het voer af te nemen bij een bedrijf uit de regio.

Overdekte uitloop (wintertuin) verplicht

Voor nieuwe aanmeldingen en nieuwbouwstallen is een overdekte uitloop (wintertuin) verplicht; deze dient qua oppervlak 50% te bedragen van de binnenruimte van de stal die door de dieren onbeperkt kan worden gebruikt (pluimveegedeelte in de stal). Er bestaat een uitzonderingsregel voor biologische houderijen die voor augustus 2010 lid zijn geworden van KAT en geen aangebouwde wintertuin hebben.

Uitloopcriteria

Voor **biologisch eieren** gelden de criteria voor de vrije-uitloophouderij met betrekking tot onder meer de vrije uitloop, het gebruik en de toelating ervan.

Overschakeling huisvestingsvorm

Voor de biologische houderij zijn dezelfde criteria van toepassing als voor de vrije-uitloophouderij. Biologische legkippen die als scharrelkippen worden gehouden, mogen tijdens een lopende legperiode niet worden ingezet voor de productie van biologische eieren.

Scheiding van conventionele stallen

Volgens Europese Verordening 834/2007, artikel 40, moeten de productie-eenheden in de stallen (biologische eieren/conventionele eieren) volledig van elkaar zijn gescheiden. Een bedrijf mag pluimvee niet tegelijkertijd biologisch en conventioneel houden.

Gebruik toegestane desinfecterende middelen

Er zijn alleen die desinfecterende middelen toegestaan die niet zijn vermeld in bijlage 7 van verordening 889/2008. In het veld onder opmerkingen moet de naam van het desinfecterende middel worden ingevuld.

5. Diergezondheid/voorkomen en bestrijden van dierziekten

Onder het criterium 'Diergezondheid/voorkomen en bestrijden van dierziekten' valt onder meer de registratie van de aankoop van medicijnen en de plaats waar deze in het bedrijf worden bewaard, de registratie van desinfecterende middelen en de bestrijding van ongedierte.

Dagelijkse gezondheidscontrole

Er moet vastgelegd zijn wie voor de dagelijkse gezondheidscontrole van de dieren verantwoordelijk is. Dode dieren moeten dagelijks uit de stal worden verwijderd.

Elke pluimveehouder moet een contract met een dierenarts afsluiten en deze bij ziekte of afwijkend gedrag van de legkippen consulteren. De eigen dierenarts moet alle onverklaarbare voorvallen (bijvoorbeeld een verhoogd sterftecijfer) onderzoeken en de genomen maatregelen documenteren, zodat herhaling kan worden voorkomen.

De bedrijfsleider is daarnaast verplicht om recepten te bewaren en een logboek met medicijnregistratie bij te houden; de verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de bedrijfsleider.

De formele volledigheid van het logboek wordt gecontroleerd. In het logboek moet informatie zijn opgenomen over het bezoek van de dierenarts, de datum, het aantal, de identiteit en het verblijf van de behandelde dieren, de naam van het medicijn, de wachtermijn en degene die het medicijn toedient. Het moet mogelijk zijn via het logboek het recept te traceren en omgekeerd. Steekproefsgewijs en bij verdenking wordt gecontroleerd of er geneesmiddelen zonder recept aanwezig zijn.

Voorkomen en bestrijden van ongedierte

Het voorkomen en bestrijden van ongedierte (ratten, muizen, insecten, etc.) in stallen is van groot belang. Alle stallen en productielocaties moeten worden beschermd tegen binnendringing van en verontreiniging door huisdieren, andere dieren en vogels om de insleep en overdracht van ziektekiemen te voorkomen.

Het legbedrijf moet een speciaal ongediertepreventieplan laten opstellen door een gecertificeerde ongediertebestrijdingsdienst, baserend op het soort ongedierte en de mate van besmetting. Het ongediertepreventieplan moet minimaal aan de volgende eisen voldoen:

- schets van de besmette plaatsen waar lokaas en/of vallen worden ingezet;
- controle van de acceptatie en het verbruik van het lokaas en regelmatige controle van de vallen;
- documentatie van de genomen maatregelen.

Bedrijfshygiëne & desinfecterende maatregelen in lege stallen

Elke productielocatie moet een reinigings- en ontsmettingsplan opstellen waarin instructies voor de uitvoerende medewerker zijn opgenomen.

Bij nieuwbouwstallen wordt aanbevolen in het voorste gedeelte van de stallen een voorruimte aan te leggen met een schoon deel en een bufferdeel voor het aantrekken van andere schoenen, overschoenen en een overall. De ruimten kunnen worden gescheiden door middel van een lage muur of

een bank, mits het toegepaste materiaal volledig hygiënisch is en eenvoudig kan worden schoongemaakt.

Om het binnenbrengen van salmonella tegen te gaan, moet tijdens de gehele legperiode worden gelet op absolute hygiëne en reinheid, in het bijzonder op de reductie van stof in de stal.

Elke keer nadat een stal is leeggehaald, moeten de stal en alle voorzieningen (waaronder voedersilo's en alle technische voorzieningen) worden gereinigd en gedesinfecteerd, Strooisel moet schoon en droog worden opgeslagen. Vochtig of met bacteriën besmet strooisel mag niet worden gebruikt.

Noodstroomvoorziening

Alle stallen moeten op een noodaggregaat kunnen worden aangesloten. Regelmatig moet worden getest of het aggregaat nog goed functioneert. Deze tests moeten worden gedocumenteerd.

Beoordeling uiterlijk van de dieren

Opvallende zaken in de algemene toestand van de leghennen moeten worden genoteerd onder 'Opmerkingen' in de databank.

Opslag uitwerpselen/opslag dode dieren

Uitwerpselen moeten dusdanig worden opgeslagen dat de leghennen er niet bij kunnen.

Dode dieren moeten zo snel mogelijk (dagelijks) uit de stal worden verwijderd en de kadavers moeten in gekoelde kadavercontainers worden opgeslagen.

6. Beheer eigen controlesysteem

Opfok van jonge hennen

KAT-legbedrijven mogen jonge hennen en kuikens alleen afnemen van bij KAT geregistreerde fokbedrijven.

Documentatie

Bij het **opzetten en leeghalen van stallen** moeten de richtlijnen uit artikel 1 van de Duitse wet op de dierenbescherming worden nageleefd. De bij de opzet dan wel het leeghalen van stallen betrokken personen moeten door de pluimveehouder of diens gevolmachtigde worden geïnstrueerd. Op de checklist wordt vermeld welk bedrijf de stal heeft leeggehaald. Een dierenarts controleert de levende dieren voordat de stal wordt leeggehaald en verleent toestemming aan het transport en de slacht van de dieren. Tijdens het leeghalen van de stal moet het licht worden gedempt of de stal worden verduisterd om minder stress bij de dieren te veroorzaken; bij het openen en sluiten van de deuren moet eveneens rekening met de lichtinval worden gehouden. Totdat de stal is leeggehaald, moeten de dieren steeds kunnen beschikken over drinkwater en voer.

Behalve de opzetgegevens moeten dagelijks het aantal leghennen per leeftijdsgroep en het aantal eieren, de hoeveelheid verbruikt veevoeder en de legprestatie worden gedocumenteerd.

Het bestuur van KAT moet onmiddellijk op de hoogte worden gesteld

- indien de verdenking of het vermoeden bestaat dat een product niet verhandelbaar is op grond van de geldige wetgeving en/of wanneer het niet voldoet aan de opgelegde eisen;
- bij een positieve salmonelladiagnose;
- indien de autoriteiten een ophokverplichting hebben uitgevaardigd dan wel een uitzonderingsvergunning hebben verleend;
- indien de verzegeling van afgesloten ruimten om speciale redenen moet worden verbroken.

Crisismanagement (crisisplan)

Er moet een crisisplan voorhanden zijn waarin de bevoegdheden duidelijk zijn geregeld, inclusief telefoonnummers van de verantwoordelijke personen. Het crisisplan moet minstens een keer per jaar worden getest en indien nodig geactualiseerd. Onder meer de volgende zaken moeten erin zijn geregeld:

- handelwijze bij ongevallen met gewonden;

- handelwijze bij brand, overstroming, stroomstoring enz.; maatregelen voor brandpreventie zijn onder meer beperkt toegang tot gebouwen en de veilige opslag van en omgang met ontvlambare materialen;
- stalplattegronden met gegevens over alle toegangen, brandblussers, eerstehulpdozen, wateraansluitingen enz.

Alle medewerkers van een bedrijf moeten op de hoogte worden gesteld over het crisisplan en worden geïnstrueerd hoe ze moeten handelen in geval van nood, om mogelijke gevaren ten gevolge van brand, overstroming of ongevallen op de werkplek het hoofd te kunnen bieden. Daarnaast moeten bedrijven beschikken over een rampenplan waarin de bedrijfsvoering in geval van een ziekte-uitbraak, inclusief vogelgriep, is geregeld.

Bewijs vaccinatie jonge hennen/salmonella-onderzoek

Jonge kippen moeten uiterlijk in de 18e levensweek, maar ten minste 10 dagen vóór opzet in de stal van het legbedrijf een salmonellavaccinatie krijgen. Vanaf een leeftijd van 22 tot 26 weken moeten de kippen in KAT-legbedrijven in intervallen van 15 weken op salmonella onderzocht worden (boot-swaps). Onderzoekresultaten moeten voor elke aparte stal beschikbaar zijn (geen poolmonsters).

Veevoederleverancier

Leghennenvoer mag uitsluitend worden gekocht bij door KAT geaccrediteerde veevoederproducenten.

Bij **gebruik van eigen graan** moet het bedrijf zich als zelfmenger aanmelden. Tijdens een gecombineerde audit legbedrijf/zelfmenger zal worden gecontroleerd of het bedrijf voldoet aan de eisen uit de Richtlijnen voor Veevoeder (zie Checklist, punt 9).

Waterkwaliteit

Drinkwater moet volgens de wettelijke richtlijnen (geschikt als drinkwater) worden gebruikt. Drinkwater dat afkomstig is uit het niet-openbare waterleidingnet of pompwater moet eens in de 12 maanden microbiologisch worden onderzocht; de resultaten van het laboratoriumonderzoek moeten worden overgelegd.

Digitale foto's

Tijdens audits worden foto's genomen van de stallen/vrije uitloop en/of van vastgestelde gebreken.

Bijhouden bezoekerslijsten

Er moeten bezoekerslijsten worden bijgehouden van personen van buiten het bedrijf. Deze lijsten moeten minimaal een jaar worden bewaard en op verzoek worden overgelegd.

Analyse van dioxine/DL-PCB-gehalte en van ND-L-PCB-gehalte

Alvorens een biologische houderij, scharrelhouderij of vrije-uitloophouderij kan worden toegelaten, moet eerst het **dioxine- en DL-PCB-gehalte en het ND-L-PCB-gehalte** in eieren worden geanalyseerd. Monsters kunnen door de keuringsinstantie worden genomen. Deze analyse moet vervolgens elk jaar worden herhaald. Eigen analyseresultaten worden geaccepteerd als de analyse is uitgevoerd overeenkomstig wetenschappelijke c.q. officieel erkende methoden en de analyseresultaten op het tijdstip van controle bij het KAT-secretariaat c.q. de auditor bekend zijn.

7. Databank/productregistraties

Alle bedrijfs- en stalgegevens (aantal hennen, stalgrootte, aantal voergoten, zitstokken, drinkvoorzieningen enz.) moeten in de KAT-databank worden gedocumenteerd.

Meldingen over goederenbewegingen binnen de procesketen moeten gedetailleerd, wekelijks tot woensdag 24.00 uur van de daaropvolgende week, volgens de voorschriften in de onlinedatabank geregistreerd worden (zie *Handleiding onlinedatabank*). Elk bedrijf is zelf verantwoordelijk voor de vertrouwelijke behandeling van de toegangscodes en voor de juistheid van alle ingevoerde gegevens.

Daarnaast moeten pluimveehouders zelf de **meldingen over veevoederleveringen** verzorgen.

8. Criteria huisvesting *Tierschutz geprüft*

De Duitse dierenbeschermingsorganisaties *Deutscher Tierschutzbund e.V.*, *Bundesverband Tierschutz e.V.* en de *Bund gegen Missbrauch der Tiere e.V.* stellen hogere eisen aan het houden van leghennen.

Het doel is om leghennen in scharrelhouderijen en vrije-uitloophouderijen op een bijzonder diervriendelijke manier te huisvesten. De *Verein für kontrollierte alternative Tierhaltungsformen e.V.*

(KAT) heeft in samenwerking met de dierenbeschermingsorganisaties aanvullende eisen opgesteld voor biologische houderijen, vrije-uitloophouderijen en scharrelhouderijen, die verder gaan dan de standardeisen van KAT.

Het keurmerk *Tierschutz geprüft* mag slechts worden gebruikt voor eieren uit houderijsystemen, waarin leghennen conform de navolgende **aanvullende** eisen worden gehouden. Daarnaast zijn de huisvestingscriteria voor de scharrel- en vrije-uitloophouderij van toepassing.

Für Legehennenfutter gilt der Verzicht auf gentechnisch veränderte Bestandteile entsprechend des EG-Gentechnik-Durchführungsgesetzes.

Voor scharreleieren met het keurmerk *Tierschutz geprüft* gelden de criteria van de vrije-uitloophouderij met dien verstande dat een vrije uitloop niet noodzakelijk aanwezig hoeft te zijn. Elke scharrelhouderij dient echter verplicht te beschikken over een overdekte uitloop.

Huisvestingscriteria stallen *Tierschutz geprüft*

Bezettingsdichtheid

De bezettingsdichtheid bedraagt 7 hennen/m² bruikbare oppervlakte. Er mogen maximaal 9000 hennen van dezelfde leeftijdsgroep in een stal worden gehouden, een koppel mag niet groter zijn dan maximaal 1500 dieren. Bij systemen met meerdere niveaus mag de totale bezettingsdichtheid niet meer bedragen dan 14 kippen per m² bruikbaar vloeroppervlak. Een legbedrijf (= hygiënisch afgescheiden eenheid) bestaat uit maximaal 3 stallen met 9000 dieren per stal.

Zitstokken

De zitstokken moeten zo lang zijn dat alle dieren er gelijktijdig op kunnen zitten, waarbij moet worden uitgegaan van ten minste 20 cm zitruimte per kip.

Nesten

Er mogen individuele legnesten (1 nest per 6 kippen), gemeenschappelijke nesten (80 kippen per m²) of strooiselnesten (100 kippen per m) worden gebruikt. Tijdens de legperiode moeten de dieren dagelijks onbeperkt toegang hebben tot deze nesten.

Natuurlijke verlichting

De inval van natuurlijk daglicht is verplicht. Het vensteroppervlak moet ten minste **5 procent** van het staloppervlak bedragen en zorgen voor een gelijkmatige verdeling van het licht. Aanbevolen zijn lichtplaten in het dak met verduisteringsmogelijkheid. Bij **vensters aan de zijkant van het gebouw** mag de ruimte niet meer dan 12 m diep zijn. Direct zonlicht moet worden vermeden. Er moet voor een **gelijkmatige verlichting** van de stal in het activiteitengedeelte van de dieren worden gezorgd. Aan de hand van het licht moeten de dieren duidelijk het verschil tussen dag en nacht kunnen waarnemen. Daarnaast moeten ze de mogelijkheid hebben om zich overdag te oriënteren, soortgenoten te herkennen en een normaal activiteitenpatroon te ontwikkelen. Legnesten, zitstokken en rustzones moeten in het donkere gedeelte worden aangebracht.

Kunstmatige verlichting

De lichtperiode bedraagt minimaal 8 en maximaal 16 uur per dag bij ten minste 20 Lux in het pluimveegedeelte. Er moet worden gezorgd voor een ononderbroken duisternisperiode van ten minste acht uur met een belichtingssterkte van minder dan 0,5 Lux. Er moet vermeden worden dat de dieren – uit angst voor verenpikken en kannibalisme – in het halfdonker worden gehouden en hun activiteitenpatroon kunstmatig wordt gereduceerd. Voorafgaand aan de duisternisperiode moet een schemeringsperiode in acht worden genomen. Het verlichtingsschema moet schriftelijk worden vastgelegd. De verlichting mag uitsluitend via warmlichtlampen worden geregeld, wit neonlicht is verboden. Aangeraden wordt om UV-licht te gebruiken.

9. Criteria vrije-uitloophouderij *Tierschutz geprüft*

Overdekte uitloop (wintertuin):

Een overdekte uitloop moet verplicht minimaal 50% van het bruikbare staloppervlak beslaan of een bezettingsdichtheid van maximaal 28 hennen per m² hebben.

In de overdekte uitloop moet per 1000 dieren minimaal 3 m² als stofbad voor het verzorgen van de veren ter beschikking staan; aanbevolen wordt 5 m².

Eisen aan de vrije uitloop

De vrije uitloop moet in de onmiddellijke nabijheid van de stal liggen (in een straal van maximaal 150 m rondom de stal) en voor de kippen direct bereikbaar zijn. Elke stal van 9000 hennen vormt een aparte eenheid in de vrije uitloop.

Bij de aanmelding als vrije-uitloophouderij moeten plattegronden/kadasterkaarten overgelegd worden, waarop de vrije uitloop is ingetekend.

Het doel is dat de hennen de vrije uitloop optimaal kunnen benutten. De vrije uitloop moet dagelijks uiterlijk van 10.00 uur tot zonsondergang toegankelijk zijn. Volgens goede agrarische gebruiken wordt een vrije uitlooperiode van 8 uur aanbevolen.

De officiële vergunning voor het gebruik van de vrije uitloop voor legkippen moet op verzoek getoond kunnen worden.

Omvang vrije uitloop

In principe moeten de dieren toegang tot de vrije uitloop hebben (4 m²/dier onbeperkte uitloop). De afstand tot de volgende uitlopopening in de stal mag maximaal 150 m bedragen.

Toestand/inrichting van de vrije uitloop

Van toepassing zijn de wettelijke vereisten. Om hygiënische redenen is het belangrijk dat de eerste meters (aanbevolen wordt 2 à 3 m) van de stal naar de vrije uitloop van verhard materiaal zijn (grind, kiezel).

De vrije uitloop moet grotendeels met planten zijn begroeid en beschikken over veiligheidsvoorzieningen. Over het gehele oppervlak van de vrije uitloop moeten struiken, heggen, e.d. als onder meer beschutting en schuilmogelijkheid voor de dieren gelijkmatig verdeeld worden aangeplant. Het groen in de vrije uitloop moet regelmatig worden verzorgd en kort worden gehouden.

10. Diergezondheid/voorkomen en bestrijden van dierziekten *Tierschutz geprüft*

Beoordeling uiterlijk van de dieren

Het is belangrijk om het uiterlijk van de dieren te beoordelen en opvallende zaken in de algemene toestand van de leghennen en de toestand van de veren te noteren.

Snavelkappen is verboden.

11. Beheer eigen controlesysteem *Tierschutz geprüft*

Jonge hennen van fokkerijen met daglicht

Er mogen slechts jonge hennen worden gekocht die met **daglicht of in vergelijkbare omstandigheden** zijn gefokt. Toegestaan is het nabootsen van daglicht met behulp van daglichtlampen: volspectrumlampen die zowel UV-A als UV-B-licht uitstralen. Daglichtlampen moeten na 1 jaar worden vervangen.

12. Risicoanalyse dioxine/pcb

In alle KAT-legbedrijven met vrije-uitloop (scharrelhouderij/biologische houderij/*Tierschutz geprüft*) moet een inventarisatie/risicoanalyse worden uitgevoerd naar de risico's van besmetting met dioxine of pcb.

Bij risicofactoren in de omgeving of bij gebruik van risicomaterialen/verf wordt aanbevolen om monsters van eieren door de auditor te laten onderzoeken op dioxine- en pcb-besmetting en een gedetailleerde bedrijfsanalyse door een expert te laten uitvoeren.

KAT-handleiding legbedrijven